

Aizhan Akkaliyeva – PhD, Senior Lecturer of Shakarim University, Republic of Kazakhstan, e-mail: akkaliyeva.aizhan@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6466-9967>.

Авторлар туралы мәлімет

Рахметжанова Айсұлу Біржанқызы* – «Шәкәрім университеті» КеАҚ шетел және орыс тілдері кафедрасының 2 курс магистранты, Қазақстан Республикасы, e-mail: rakhmetzhan13@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6412-750X>.

Аккалиева Айжан Файзрахмановна – PhD, «Шәкәрім университеті» КеАҚ шетел және орыс тілдері кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстан Республикасы, e-mail: akkaliyeva.aizhan@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6466-9967>.

Сведения об авторах

Рахметжанова Айсұлу Биржановна* – магистрант 2 курса кафедры иностранных и русских языков, НАО «Шәкәрім университет», Республика Казахстан, e-mail: rakhmetzhan13@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6412-750X>.

Аккалиева Айжан Файзрахмановна – PhD, старший преподаватель НАО «Шәкәрім университет», Республика Казахстан, e-mail: akkaliyeva.aizhan@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6466-9967>.

Received 29.01.2026

Revised 12.02.2026

Accepted 27.12.2026

FTAMP: 17.01.45

Н.Қ. Глебалдина

Alikhan Bokeikhan University,
071412, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Шмидта к-сі, 44
ORCID: 0000-0001-9041-3105
e-mail: Nurgul6161@mail.ru

РЕФЛЕКСИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ ӨЗІН-ӨЗІ БАҒАЛАУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ЖОЛДАРЫ

Аңдатпа. Мақалада рефлексиялық әдістерді қолдану арқылы мектеп оқушыларының өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыруда жүргізілетін әдіс-тәсілдер қарастырылды. Өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыруға бағытталған жұмыстар, рефлексиялық әдістер оқушылардың оқу мотивациясын арттырып, өз әрекеттеріне сыни тұрғыдан қарау қабілеттеріне бағытталатындығы сабақ үлгілерін талдау барысында жүзеге асырылып отырылды. Мақаланы жазу барысында Ж.Аймауытовтың тұлғаның өзін-өзі тануы мен саналы әрекеттеріне негізделген идеялары қарастырылды.

Отандық ғалымдарымыз: К.Қожахметова, С.Құнанбаева, Б.Бегелова т.б ғылыми еңбектері және американдық ғалымдардың ғылыми еңбектері басшылыққа алынды.

Рефлексиялық әдістердің түрлерін қолдану барысында оқушылардың дағдыларын дамыту үшін жүргізілетін жұмыстар мысалдармен дәйектелді. Рефлексиялық әдістерді білім беру тәжірибесінде кеңінен қолдану – бүгінгі жаңартылған білім беру жүйесінде болашақ ұрпақтарымыздың өзін-өзі бағалау алуларында маңызды, заманауи талаптарға сай тиімді бағыттардың бірі болып табылары сөзсіз. Зерттеу барысында рефлексиялық тапсырмаларды жүйелі қолданудың тиімділігі айқындалып, оқушылардың жауапкершілік деңгейін арттыруға ықпалы талданды. Сабақ кезеңдеріне сәйкес қолданылған нақты әдістер сипатталып, олардың нәтижелілігі сарапталды.

«Чек-лист» әдісін ұлыбритандық ғалымдар: Paul Black, Dylan Wiliamнің білім беру тәжірибесіне енгізуінде оқушылардың өзін-өзі бағалауларында сыни тұрғыдан ойлау көзқарастарын қалыптастырудағы алатын орны мысалдармен нақтыланды.

Тірек сөздер: рефлексия, өзін-өзі бағалау, кері байланыс, оқу мотивациясы, дағды, саралау, күтілетін нәтиже, тұлғалық қасиет, оқу әрекеті, рефлексиялық әдістер.

Кіріспе

Қазіргі білім беру бағдарламасында оқушылардың өзін-өзі бағалау, білімді меңгеру кезінде өз әрекеттерін, білім алуындағы қабілеттерін, оқу процесіне белсенді қатысуы,

оқушының тұлғалық дамуы, сыни ойлауы және өзіндік оқу әрекетін ұйымдастыра білу қабілеттерін қалыптастыру, өз әрекетін талдай алуы және жеке нәтижесін әділ бағалауы, рефлексивтік әдістердің түрлерін қолдануға бағытталған жұмыстарды ұйымдастырудың маңыздылығы ерекше болып табылады.

Білім беру мазмұнының жаңаруына байланысты оқушылардың тек білімді меңгеруі ғана емес, сонымен қатар өз оқу әрекетін талдай білуі, жетістіктері мен кемшіліктерін бағалауы, яғни өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру өзекті мәселеге айналып отыр. Бұл тұрғыда рефлексиялық әдістерді қолдану оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың және оқу нәтижесін тиімді бағалаудың маңызды құралы болып табылады.

Бүгінгі мұғалімнің басты қызметінде педагогикалық үдерісте қолданылып жүрген рефлексия білім алушыларымыздың өзін-өзі дамыту, өзін-өзі бақылау, жүргізілген жұмыстардың оң мен теріс себептерін анықтау, дер кезінде түзетуге мүмкіндік беріп, оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыруда рефлексиялық әдістер де негізгі құрал ретінде қолданылып жүр.

Рефлексия – адамның өз әрекетін, ойлау процесін, жетістіктері мен қиындықтарын талдап, бағалай алу қабілеті. Педагогикалық үдерісте рефлексиялық әдістерді қолдану оқушының өзіндік оқуын басқаруына, оқу нәтижесін сараптауына және жеке даму траекториясын анықтауына мүмкіндік береді. Сондықтан оқыту барысында рефлексия элементтерін жүйелі қолдану арқылы оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру білім сапасын арттырудың маңызды шарттарының бірі болып табылады.

Аталған мәселе педагогика және психология ғылымдарында кеңінен зерттелген. Рефлексия ұғымының теориялық негіздері мен тұлғаның өзін-өзі тану мәселелері Лев Выготский, Жан Пиаже, Джон Дьюи еңбектерінде қарастырылған. Ал оқу процесіндегі рефлексия мен өзін-өзі бағалау мәселелерін Дэвид Колб, Бенджамин Блум зерттеулерінен көруге болады. Қазақстандық педагог-ғалымдардың еңбектерінде де оқушының танымдық белсенділігін арттыру, тұлғалық дамуы және өзіндік бағалау дағдыларын қалыптастыру мәселелері жан-жақты қарастырылған.

Білім беру жүйесінде оқушының жасаған жұмысын бағалау арқылы білім беру сапасын жақсарту аламыз. Бағалау-білім беру сапасын жақсарту мақсатында білім алушылардың жетістік деңгейлеріне талдау жасау үрдісі десек, өзін-өзі бағалау–оқушының оқу әрекетін саналы түрде талдап, жеке жетістіктерін, қиындықтарын және даму бағытын анықтауы. Бұл процесс оқушының рефлексия, жауапкершілік және дербестік сияқты тұлғалық қабілеттерінің қалыптасуына ықпал етіп, мектеп тәжірибесінде өзін-өзі бағалаудың негізгі түрлері мен оны жүзеге асыратын әдістер кеңінен қолданылады.

Қазақ тілі мен қазақ әдебиетін оқытудың бағдарламасында: «Білім беру процесінде білім алушылардың белсенділіктерін арттырып, олардың оқу тәжірибесін үнемі талдауға, өзін-өзі бағалауға, жеткен жетістіктері мен қиындықтарын саралай алуға мүмкіндік береді» [1] деп, қазақ тілі мен қазақ әдебиеті пәнін оқыту және күтілетін нәтижелерін айқындап береді. Аталған оқу бағдарламасы оқушының қабілетін анықтап, өзіндік дағдыларын қалыптастыру үшін өте тиімді екендігін айта кетеміз.

Дегенмен, қазіргі білім беру тәжірибесінде рефлексиялық әдістерді жүйелі қолдану арқылы оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолдары әлі де толық зерттеуді қажет етеді. Осыған байланысты аталған мәселенің ғылыми және практикалық тұрғыдан маңыздылығы арта түсуде.

Зерттеу жұмысының ғылыми жаңалығы – оқу үдерісінде қолданылатын рефлексиялық әдістердің мазмұнын жүйелеп, оларды оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру құралы ретінде тиімді пайдалану жолдарын анықтаумен сипатталады. Сонымен қатар рефлексиялық тәсілдердің оқушылардың оқу мотивациясына, танымдық белсенділігіне және дербес оқу әрекетіне әсері қарастырылады.

Зерттеудің танымдық маңыздылығы – рефлексиялық әдістердің теориялық негіздерін талдау арқылы олардың оқыту үдерісіндегі рөлін айқындау және өзін-өзі бағалау дағдыларын дамытудағы педагогикалық мүмкіндіктерін көрсету болып табылады.

Зерттеудің практикалық маңызы – ұсынылған рефлексиялық әдістерді сабақ барысында қолдану арқылы оқушылардың өз оқу жетістіктерін талдау, өз әрекетін бағалау және оқу процесіне жауапкершілікпен қарау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Зерттеу нәтижелерін жалпы білім беретін мектептерде, педагогикалық тәжірибеде және әдістемелік жұмыстарда қолдануға болады.

Бүгінгі күндегі мұғалімнің де басты мақсаты тек білім беру ғана емес, оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамыта отыра өз оқу әрекетіне саналы, сапалы көзқарас қалыптастыра оқытуға бағытталуда. Осыған орай білім беру үрдісінде оқушының өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру өте өзекті болмақ.

Материалдар мен әдістер

Оқушыларға пәндік бағдарламада берілген тақырыптарды меңгерту барысында рефлексиялық әдістерді қолдана отыра өзін-өзі бағалауды тиімді қолдануға бағытталған әдістер қажет етіледі. Ол үшін ең алдымен сабақ барысында қолданылатын рефлексиялық үдеріске деген оқушылардың қызығушылығын арттыра отыра, рефлексияның маңыздылығын, өз әрекеттерін талдау, өзін-өзі бағалай алу, жіберілген қателіктерін түзете алу дағдыларын қалыптастыру, шығармашылық ойлауды дамыту, проблемалық жағдайларды, ғылыми мәселелерді өз бетінше шеше алу т.б қалыптастыру керек екендігін түсіндіру қажет. Сараланған дағдылар оқушылардың өзін-өзі бақылай, бағалай алуға, жаңа оқу материалын түсініп қабылдау, түзетуге, білім деңгейіне, қабілетін анықтауға, мінез-құлқының талыптасуы мен танымдық белсенділіктерін арттыруға жол ашуда өте маңызды болмақ.

Рефлексияны сабақта қолдану оқушының тек нәтижесі туралы емес, бүкіл оқу әрекеті туралы ойлануына, өз жетістігін сезінуіне және кемшіліктерін анықтап, келесі қадамды жоспарлауына мүмкіндік беретін әдіс деп айтсақ та болады.

Жалпы, рефлексия ұғымына ғалымдарымыздың тарапынан берілген анықтамаларда адамның өзін тану әрекеттері мен білімді саналы түрде қабылдап, ұғынып, қабылдаған білімді ізденіспен жетілдіруге бағытталған жұмыстарға негіздеу арқылы ойталқыдан өткізу деген ұғым негізінде қабылдаймыз. Ал педагогикалық түсіндірме сөздікте «рефлексия» адамның іс әрекетіне бағытталған, оның заңдылықтарын зерделеуге бағытталған теориялық сипаттағы іс-әрекет формасы екендігіне анықтама берілген [2].

Рефлексиялық әдістерді қолдану арқылы өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру жұмысын жүйелі түрде қолдану оқытылатын материалдарды оқушылардың жақсы меңгеру деңгейінің, берілген білімді жүйелі игерудің жоғарғы деңгейіне жетуге ықпал ете алатыны сөзсіз. Өзін-өзі дұрыс бағалай білген оқушы ғана өз қателіктерін анықтап, жіберген қателерін түзету жолдарын қарастырады, іздейді, нәтижесінде оқу сапасының артуына ықпал етеді. Сол себепті де рефлексиялық әдістерді оқытуда жоспарлы, жүйелі енгізу арқылы өзін-өзі бағалау дағдыларын дамыту маңызды міндеттердің бірі болып табылады.

Тәжірибе барысында байқағанымыздай оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдылары әлі де жеткілікті дәрежеде қалыптаса қоймағандығы байқалады. Олай дейтініміз оқушылардың көбі өз білімін мұғалімнің бағалауымен ғана шектеп, өз әрекеттеріне талдау жасауға дағдыланбаған. Осы мәселелерді шешуде рефлексиялық әдістерді қолданудың маңызы ерекше.

Оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын рефлексия арқылы қалыптастыру кезінде педагог-психолог Ж. Аймауытовтың «Тәрбиеге жетекші» атты еңбегінде негіздегенін айта кетуіміз керек. Ж. Аймауытов оқушыны білім алуда пассивті қабылдаушы емес, оқу үдерісінің белсенді субъектісі ретінде қарастырған.

Ж. Аймауытов: «Білім беру тек дайын ақпаратты жеткізу емес, керісінше, оқушыны ойлануға, өз іс-әрекетін саралауға, қорытынды жасауға жетелеуі тиіс» [3] деген тұжырым жасап, рефлексиялық әдістер оқушының саналы ойлауын қалыптастыратын негізгі құрал екендігін айтады.

Ғалым тұлғаның дамуы өзін-өзі тану, өз іс-әрекетін талдау және саналы қатынас арқылы жүзеге асатынын атап көрсеткен қағидалары қазіргі рефлексиялық оқыту әдістерімен үндестік табуда.

Сабақ барысында берілген тапсырма аяқталған соң оқушыларға төмендегі рефлексиялық сұрақтар жазылған парақ ұсынуға болады:

- «Сабақта қандай қиындықтар кездесті?»
- «Мен бүгінгі сабақта нені жақсы түсіндім?»
- «Келесі сабақта нені жақсартуым қажет?»
- «Қандай тапсырманы өз бетімше орындай алдым?»
- «Нені жақсартуым керек еді?»

Бұл берілген сұрақтар оқушының оқу әрекетін саналы түрде талдауына, жетістігі мен әлсіз тұстарын анықтап алуына мүмкіндік беріп, рефлексия арқылы жүзеге асады.

Аптаның соңында оқушыларға қысқа жазба алуды дағдыға айналдырған жөн.

- «Осы аптада мен нені үйрене алдым?»
- «Қай тапсырма мен үшін пайдалы болды?»
- «Келесі аптада нені жақсартуым керек?»
- «Не бағалану қажет?»
- «Қандай білімімді бағалауыма назар аударамын?»
- «Қандай әдіс-тәсілдер арқылы бағалағаным мен үшін тиімді болмақ?»
- «Сабақ барысында өсу, даму деңгейім қандай болды?»
- «Топ жұмысын орындау кезінде менің қосқан жеке үлесім қандай болды?»

«Алдағы уақытта білімді игеруімде жетістіктерге жету үшін қай жағынан дамуым қажет етіледі?»

«Берілген тапсырманы орындау барысында өзімді қалай сезіндім?»

«Сабақта қолданылған қандай әдіс-тәсіл мен үшін тиімді болды? Тиімді болса, неліктен?»

бұл рефлексиялық күнделік оқушылардың жауапкершілігін, өзін-өзі бағалау дағдысының артқанын бақылауды көрсетуге бағытталған ең қолайлы әдістердің бірі болып саналады.

Рефлексиялық әдістерді қолдану арқылы өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыруда оқушылар өз жетістіктері мен кемшіліктерін түсініп, іс үстінде ойлана отыра шешім қабылдау, өзіндік бағалау мен өзіндік бақылау дағдыларын қалыптастыра аламыз.

Өзін-өзі бағалау дағдысын жүзеге асыру кезінде мұғалім бағалаудың қағидасын толық басшылыққа алуы шарт. Бағалау қағидасы толық жүзеге асырылған кезде сабақта бағаланбай қалған оқушы болмайды, оқыған мәтінді түсіну, оны түсінікті айтып беру, оған қатысты өз пікірлерін білдіру сұрақтары оқушының сөйлеу, сыни тұрғыдан ойлауға мүмкіндік беріп, тұлғалық дағдыларын дамытуға бағыттайды.

К. Қожахметованың «Тұлғалық-бағдарлы оқыту теориясы» атты еңбегінде: «Тұлғалық-бағдарлық оқытуда рефлексия оқушының тек білімді меңгеру құралы емес, оның ішкі «Менің» қалыптастыратын маңызды үдерісі» [4] деп тұлғаның өзін-өзі тануы мен өзіндік дамуы, өз іс-әрекетін, сезімін, ойлау тәсілдері екенін анықтап ұсынады.

Тұлғалық-бағдарды жүзеге асыра оқыту кезінде рефлексия мұғалім мен оқушы арасындағы қарым-қатынастың орнауы, оқушының оқу үрдісінің белсенді қатысушы ретінде болуы, ішкі мотивациясының артуы, шығармашылық қабілеттерінің дамуы, өмірлік құндылықтар мен жеке ұстанымдарының артуына ықпал ететіндігін көреміз.

Нәтижелер және талқылау

Рефлексиялық әдістерді сабақта жүйелі қолдану оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларының қалыптасуына оң ықпал ететіндігі тапсырмаларды орындау кезінде көрінеді. Сабақ барысында рефлексияға бағытталған тапсырмаларды орындау арқылы оқушылар өз әрекеттерін талдауға дағдыланып, қалыптасады.

Рефлексиялық әдістерді оқыту кезінде қолданудың тиімділігін зерттеген ғалым Ю. Бабанский: «Оқыту әдістерін оңтайландыру теориясында оқушының өз әрекетін бақылауы мен бағалауы білім нәтижесінің сапасын арттырады» [5] деген дәлелі рефлексиялық әдістердің білім алушы тұлғаны қалыптастырудағы және оқу үдерісін жетілдірудегі маңыздылығын көрсетеді.

Яғни, оқушылар өздерінің жеткен жетістіктерін талдай отырып, сабақта қолданылған қандай тәсіл тиімді болғанын, тапсырма орындауда қандай қателіктер жіберіп алғандары мен

кемшіліктерін айқындайды, нені өзгерту қажет екенін анықтай отыра, оқуға деген жауапкершіліктерін күшейтеді.

«Қазіргі білім беру теориясы» атты ғылыми еңбектің авторы С. Құнанбаева: «Қазіргі білім беру үдерісінің басты мақсаты білім алушыны дайын ақпаратты қабылдаушы емес, өз оқу әрекетін саналы түрде ұйымдастыра алатын тұлға ретінде қалыптастыру керек» [6] екендігі туралы пікірі құзыреттілікке негіздеп, рефлексияға сүйене отырып оқытудың маңыздылығына бағыттайды.

Жаратылыстану-математикалық бағытындағы 11-сыныптың қазақ тілі пәні бойынша өткізілетін бір сабақтың үлгісін мысал ретінде ұсынамын. Сабақтың бөлімі: «Қазіргі қоғам: Миграция және зияткерлік миграция». Сабақтың тақырыбы «Ішкі миграция».

Сабақтың мақсаты: Ғылыми стильдегі интервью, мақаланың құрылымы мен рәсімделуін білу, жанрлық ерекшеліктерін талдау, таза ғылыми стильдің жанрлық және стильдік ерекшеліктеріне сай тілдік құралдарды қолданып, мақала, интервью жазу. Тақырыпқа сәйкес экологиялық теңсіздікке қоныс аудару мәтінін оқушыларға таныстырып, оқытамыз. Оқушылар мәтінді түсініп оқығаны үшін бір баллдық жүйемен «Стикер әдісі» арқылы бағаланады.

Сабақ барысында орындалатын тапсырмалар жүйесі төмендегідей:

1-тапсырма. Жұптық жұмыс.

Мұқағали Мақатаевтың «Ұят болды-ау» өлеңінен алынған үзіндіні негізге алып, ауылдан қалаға жаппай көшу процесінің ел экономикасына әсері туралы сөзталастыру тапсырмасын орындауда өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру жұмысын негізге ала отырып «Сэндвич» тәсілін қолданамыз.

1. Қолдаймын: Себебі: қаланың тұрмыс-тіршілігі ауылдан әлде қарағанда жеңіл болғандықтан, қалаға көшуді жөн деп санаймын.

2. Қолдамаймын: Себебі: Ауыл тіршіліктің бастауы болған құтты мекен. Батыр да, дана да, ғалым да сол ауылда, туып қанатын көкке жаяды. Ауылдың бізге берер бақыты мен мүмкіндігін бағалап, қадірлей алуымыз керек.

3. Ортақ шешім:

Бұл «Сэндвич» тәсілі оқушылардың өзін-өзі бағалауда өз жұмысына сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылығын дамытуға, жан-жақты көзқараспен қарауға және кері байланыс беруге үйретеді.

1-тапсырманы орындап болғаннан кейін берілетін рефлексиялық сұрақтар: «Осы тапсырманы орындау үшін қандай дағдыларды қалыптастыруға болады екен?»

«Сынып оқушылары тапсырманы толық орындай алды ма, орындай алмаса, себебі қандай?»

«Сабақтың жақсы өтуіне ықпалын тигізетін үш нәрсе ұсыныңыз?»

«Сабақ кезінде сыныптастарыңа қолдау көрсете алдыңыз ба, қандай әрекет жасадыңыз?»

2-тапсырма. Білікті мамандардың шетелге кетуін азайту үшін қандай шаралар жасалуы керек? Үлгіні жалғастырып, сөзталас өткізіндер. Өз ойларыңды ортаға салып, пікір таластырыңдар. Бұл тапсырманы орындауда біз өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру жұмысын негізге ала отырып «ПОПС» формуласы, сөзталас және өзін-өзі бағалау әдістерін қолданамыз.

1-кезең. Сұрақ (жеке ойлану):

Білікті мамандардың шетелге кетуін азайту үшін қандай шаралар жасалуы керек?

Жауап (ПОПС формуласы бойынша)

П – ұстаным (менің ойымша):

Менің ойымша, білікті мамандардың шетелге кетуін азайту үшін мемлекет еңбек пен өмір сүру жағдайын жақсартуы керек.

О – негіздеу (себебі):

Себебі мамандар өз еңбегінің әділ бағаланғанын, тұрақты жалақы мен кәсіби дамуға мүмкіндік болғанын қалайды.

П – мысал:

Мысалы, егер жас мамандарға жоғары жалақы, тұрғын үй бағдарламалары мен мансаптық өсу мүмкіндігі берілсе, олар шетелге кетпей, ел ішінде жұмыс істер еді.

С – қорытынды:

Сондықтан мемлекет пен қоғам бірігіп, білікті мамандарды елде ұстап қалуға жағдай жасауы қажет.

Бұл тапсырманы орындауда рефлексиялық өзін-өзі бағалау, талдау негізінде орындалады.

«ПОПС» формуласы бойынша жауап бердім

«Өз ойымды дәлелді жеткізе алдым»

«Пікірталасқа қатыстым»

«Қарсы пікірге жауап бере алдым»

«Сөйлеу мәдениетін назарда ұстадым»

3-тапсырма.

Ішкі миграция мәселесіне қатысты толтырылатын іс қағаздардың үлгілерін тауып, жазыңдар. Бұл тапсырманы орындауда біз өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру жұмысын негізге ала отырып «Чек-лист» тәсілін қолданамыз.

Ішкі миграцияға қатысты іс қағазының үлгісі:

Өтініш

Мен, ___ (аты-жөнін толық жазу),

Қызылорда облысынан Абай облысы, Семей қаласына жұмысқа орналасу мақсатында көшіп келдім.

Осыған байланысты мекенжайы бойынша уақытша тіркеуге қоюыңызды сұраймын.

Қоса тіркелді: жеке куәлік көшірмесі.

Күні: _____

Қолы: _____

Бұл тапсырманы орындағаннан кейін оқушы өз жұмысын төмендегі «Чек-лист» әдісі арқылы бағалайды:

Өтініштің құрылымын дұрыс сақтадым

Ішкі миграция тақырыбы нақты көрінді

Ресми стильді қолдандым

Ойды қысқа әрі түсінікті жеткіздім. Егер барлық тармақтар орындалса, тапсырма толық және сапалы орындалды деп есептеледі. Бұл «Чек-лист» тәсілі оқушылардың өзін-өзі бағалауда өз жұмысына сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылығын дамытуға, жан-жақты көз қараспен қарауға және конструктивті кері байланыс беруге үйретеді.

4-тапсырма.

«Ішкі миграция – қоғам өмірінің айнасы» тақырыбында статистикалық деректердің көмегі мен өзіндік тұжырым жазыңдар. Бұл тапсырманы орындауда өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыру жұмысын негізге ала отырып «Өзіндік рефлексия парағы» тәсілін қолданамыз.

Статистикалық деректер: Қазақстандағы ішкі миграция соңғы жылдары белсенді дамуда. 2024 жылы шамамен алты жүз елу мың адам басқа облысқа немесе қалаға көшкен. Оның 60%-ы жұмыс, 25%-ы оқу, 15%-ы отбасылық жағдай бойынша. Ең көп қоныс аударған өңірлер: Алматы, Астана, Шымкент қалалары. Бұл көрсеткіштер қоғамдағы әлеуметтік және экономикалық жағдайларды көрсетеді.

Өзімнің тұжырымым:

Ішкі миграция – қоғам өмірінің айнасы. Адамдардың қоныс аудару себептері әлеуметтік теңсіздік, жұмыс пен білімге қол жетімділікті көрсетеді. Қалалар мен ауыл арасындағы айырмашылықтарды азайту үшін инфрақұрылым мен қызмет көрсету сапасын жақсарту маңызды. Бұл тапсырманы орындағаннан кейін оқушы «Чек-лист» әдісі арқылы өзін-өзі бағалайды.

Бұл тәсіл 1998 жылы Ұлыбританияда Paul Black пен Dylan Wiliamның «Assessment and Classroom Learning» атты ғылыми еңбегінде негізделіп, білім беру тәжірибесіне енгізілді. Авторлар зерттеу барысында оқушының өз оқу әрекетін бағалауы оқу сапасын арттыратынын дәлелдеп, «Чек-лист» әдісін қалыптастырушы бағалаудың тиімді құралы ретінде ұсынды.

P. Black пен D. Wiliamның зерттеулерінде: «Рефлексия мен өзін-өзі бағалау, кері байланыс, өзара, өзін-өзі бағалау әдістерін үнемі тұрақты түрде қолданылған сыныптарда оқушылардың жауапкершілік деңгейі мен танымдық белсенділіктері артады» [7] деген тұжырымдамасы оқушылардың өз қателерін түсініп, түзетулері мен тапсырманы жауапкершілікпен орындауға үйретері анық.

Мысалы, рубрика арқылы өзін-өзі бағалау кезінде оқушы өзін-өзі мұғалімнің берген критерілері бойынша өзі бағалау ұсынылады.

Онда мазмұнның толықтығы, дәлелдер келтіру, жұмыстың құрылымы т.б критерилерді ұсына алады.

Бұл тәсіл 1980-1990 жылдары АҚШ-та кеңінен таралып, оқу жүйесінде қолданыла басталуы өзін-өзі бағалаудың тиімді тәсілі болып саналады.

Сабақта берілген өзіндік рефлексия парағына жазған оқушының ықтимал жауабын мысал ретінде ұсынып отырмыз.

Менің ойым:

Мен статистикалық деректерді қолданып, ішкі миграция тақырыбын аштым. Өз тұжырымды нақты жазуға тырыстым.

«Не жақсы шықты?»

«Деректер нақты берілді, тұжырым қысқа және түсінікті болды».

«Нені жақсартуға болады? «Ел ішіндегі көші-қон мәселесін жақсартуға қандай жағдай жасау керек?»».

Қорытынды: Мен тапсырманы орындай отырып, «Ішкі миграция» тақырыбын түсініп, өз пікірімді жазуды үйрендім.

Бұл «Өзіндік рефлексия парағы» тәсілі оқушылардың өзін-өзі бағалауда өз жұмысына сыни тұрғыдан ойлауға, шығармашылығын дамытуға, жан-жақты көз қараспен қарауға және конструктивті кері байланыс беруге үйретеді.

Бұл тәсіл педагогикада XX ғасырдың екінші жартысында қалыптасты. Ғылыми негізін 1976 жылы АҚШ-та Donald Schön өзінің «Reflective Practitioner» еңбегінде көрсетті. Donald Schön: «Рефлексия кәсіби ойлаудың өзегі. Мұғалім, дәрігер, инженер т.б дайын ережелерге сүйеніп қана қоймай, әрекет үстінде және әрекеттен кейін ойлана отырып үйренуі қажет» – [8] дей келе, кәсіби тәжірибеде өзін-өзі бағалау мен рефлексияның маңызды екенін дәлелдеді. Кейін бұл тәсіл оқушылар үшін бейімделіп, мектеп пен колледжде оқу процесінде қолданылатын құралға айналды. Бұл әдіс оқушының оқу әрекетін саналы түрде талдауға, өз жетістіктерін бағалауға және білімді тиімді меңгеруге мүмкіндік беретін педагогикалық құрал болып табылады.

Американдық зерттеуші D. Boud: «Рефлексияға негізделген өзін-өзі бағалау оқушыға өз оқу нәтижесін алдын-ала белгіленген критерийлермен салыстырып, жетістігі мен олқылығын анықтауға мүмкіндік беріп, өзін-өзі бағалау парақтары мен рефлексиялық кестелерді жүйелі қолдану бұл дағдының қалыптасуына тікелей әсер етеді» [9] деп, өзін-өзі бағалауды оқу үдерісіне белсенді қатысуының негізгі шарты ретінде қарастырады.

Қазақстандық ғалым Б.Бегелованың еңбегіне сүйенсек: «Оқушылардың рефлексиялық қабілеттерін дамыту мен білім сапасын арттырудың маңызы зор. Рефлексия арнайы ұйымдастырылған педагогикалық жағдайларда ғана нәтижелі қалыптасады. Сол себепті оқу үдерісінде рефлексиялық портфолио, пікір алмасу және өзіндік талдау тапсырмаларын жүйелі енгізу, оқу әрекетіне саналы көзқарас қалыптастырады» [10] деген тұжырымы рефлексиялық іс-әрекетке үйренген оқушылардың пікір алмасу, өзіндік талдау тапсырмаларды жүйелі орындауларының қалыптасуына ықпал ете алатынының дәлелі.

«Рефлексиялық эссе», «Ауызша кері байланыс», «Бағдаршам», «Білмедім, енді білемін», «Синквейн», «Эмоция ағашы» т.б түрлері оқушылардың жаңа тақырыпты меңгеру деңгейі, материалды жеңіл қабылдаулары, қиналатын тұстарын білуде өте тиімді болса, «Екі жұлдыз, бір тілек» әдісі өзін-өзі бағалауға үйрететін әдіс болып саналады. «Қойын дәптер», «Борт журналы», әдістері оқушыны ойландыруға, тың ойларын жазуға ыңғайлы. Өзін-өзі бағалауға арналған кез келген әдіс-тәсілдерді қолдану кезінде күтілетін нәтижелер оқушыларға түсінікті әрі нақты болған жағдайда бағалау жұмыстары өз нәтижесін береді. Ал мәтінмен жұмыс жүргізу, мәтін талдау кезінде «INSERT» әдісі тиімді болмақ. Бұл рефлексиялық әдістер тұлғааралық қарым-қатынасты орнатып, оқудағы қажеттіліктерін қанағаттандырады, өз-өзіне сенімін арттырады, оқушы мотивациясын арттырады.

Нәтижелер және талқылау жұмысы жалпы білім беретін мектептің оқу үдерісінде оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыруда рефлексиялық әдістерді қолданудың тиімділігін анықтауға бағытталды. Зерттеу барысында педагогика және психология ғылымдарындағы рефлексия, өзін-өзі бағалау және тұлғалық даму мәселелеріне қатысты теориялық еңбектер талданды.

Рефлексия мен танымдық даму теориялары D. Boud, D. Schön, P. Black пен D. Wiliam, Ю.Бабанский, отандық ғалым Б.Бегелованың еңбектерінде қарастырылып, зерттеу жұмысының теориялық негізі ретінде пайдаланылды.

Зерттеу жұмысы бірнеше кезеңнен тұрды:

1-кезең–дайындық кезеңі. Бұл кезеңде зерттеу тақырыбына қатысты ғылыми әдебиеттерге талдау жасалып, рефлексиялық әдістердің теориялық негіздері қарастырылды. Сонымен қатар оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларының бастапқы деңгейін анықтау мақсатында бақылау және сауалнама жүргізілді.

2-кезең – тәжірибелік кезең. Аталған кезеңде сабақ барысында рефлексиялық әдістер жүйелі түрде қолданылды. Атап айтқанда, «Бүгін мен не үйрендім?», «Екі жұлдыз, бір тілек», «Бағдаршам», «Смайлик арқылы бағалау», «Ой толғау» т.б сияқты әдістер пайдаланылды. Бұл әдістер оқушылардың өз оқу әрекетін талдауға, жетістіктерін бағалауға және оқу нәтижесін сараптауға мүмкіндік берді.

3-кезең – қорытынды кезең. Зерттеу нәтижелері талданып, рефлексиялық әдістерді қолданудың тиімділігі анықталды. Оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларының даму деңгейі салыстырмалы түрде бағаланып, алынған нәтижелер қорытындыланды.

Зерттеу барысында келесі ғылыми әдістер қолданылды:

- **теориялық әдістер** – ғылыми әдебиеттерді талдау, салыстыру, жүйелеу;
- **эмпирикалық әдістер** – бақылау, сауалнама, педагогикалық эксперимент;
- **талдау әдістері** – алынған нәтижелерді салыстырмалы түрде талдау және қорытындылау.

Бұл әдістер зерттеу мәселесін жан-жақты қарастыруға және рефлексиялық әдістердің тиімділігін анықтауға мүмкіндік берді.

Зерттеу нәтижелері. Зерттеу барысында рефлексиялық әдістерді жүйелі қолдану оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларының қалыптасуына оң әсер ететіні анықталды. Сабақ барысында рефлексия элементтерін енгізу оқушылардың оқу материалын саналы меңгеруіне, өз жетістіктері мен қиындықтарын анықтауына және оқу әрекетіне жауапкершілікпен қарауына ықпал етті. Сонымен қатар оқушылардың сабаққа деген қызығушылығы артып, өз ойын еркін білдіру және өз нәтижесін бағалау дағдылары дамыды. Бұл өз кезегінде олардың танымдық белсенділігінің артуына және оқу үдерісінің тиімділігінің жоғарылауына мүмкіндік берді.

Қорытынды

Жоғарыда келтірілген нақты тәжірибелік мысалдар мен ғалымдардың ғылыми зерттеулері көрсеткен рефлексиялық әдіс түрлері оқушылардың өзін-өзі бағалау дағдыларын қалыптастыруына, оқушы өз оқуын, мүмкіндіктерін түсініп реттей алуына, жеке жауапкершілік, оқу мотивациясының артуына, терең білім алу, түсінік пен дағды, пәнге

деген қызығушылық, уәж, оқуды анағұрлым сапалы меңгерулеріне жол ашатыны нақтыланды.

Рефлексияға арналған ғылыми тұжырымдамалар оқушының өзіндік дамуына оң әсер ететіндігін қарастырылды.

Атап айтқанда, Б. Бегалова ұсынған рефлексиялық портфолио, пікір алмасу, өзіндік талдау, бағалау тапсырмаларын жүйелі орындау оқушылардың оқу жетістігін адал бағалауға жол ашатынын нақтылса, Donald Schönның оқу әрекетін бағалау сабақ үстінде және сабақтан кейін жүзеге асыру арқылы ғана оқушының өзін-өзі бағалау қабілеті тұрақтанатыны туралы тұжырымдары қарастырылып, тиімділіктері анықталды.

Қолданылған рефлексиялық әдістер оқушылардың танымдық белсенділігін арттырып, оқу үрдісін саналы түрде қабылдауларына жол ашатындығы сабақ үлгісін берумен нақтыланды.

Өзін-өзі бағалау дағдылары жақсы қалыптасқан оқушыларымыз білім алу барысында достарына тәуелді болмай, өз дамуын өзі реттей алатын, алдына мақсат қоя білетін және айналасына жауапкершілікпен қарай алатын жеке тұлға болып қалыптаса алатындығы мысалдармен ұсынылды.

Тәжірибеміз көрсеткендей, рефлексиялық әдістерді білім беру тәжірибесінде кеңінен қолдану – бүгінгі жаңартылған білім беру жүйесінде болашақ ұрпақтарымыздың өзін-өзі бағалай алуларында маңызды бағыттардың бірі болып табылары сөзсіз.

Дегенмен, сабақ барысында кейбір оқушыларға өзін-өзі бағалау жұмыстарын қабылдауда аздаған қиындықтар туындағаны байқалды. Бұл қиындықтар озық технологияларды, оқытудың жаңаша әдіс-тәсілдерін, рефлексиялық әдістерді жүйелі, жоспарлы түрде қолдана алу нәтижесінде біртіндеп жойылды.

Әдебиеттер

1. Қазақ тілі мен қазақ әдебиетін оқытудың жаңа бағдарламасы. 2016-2017 жж. ҚР БҒМ бекіткен жаңартылған білім беру бағдарламасы. – Алматы, 2016.
2. Қазақ тілінің түсіндірме сөздігі / Жалпы ред. басқарған Т.Жанұзақов. – Алматы: Дайк-Пресс, 2008. – 963 б.
3. Аймауытов Ж. Тәрбиеге жетекші. – Алматы: Рауан, 1995. – 70 б.
4. Қожахметова К. Тұлғалық-бағдарлы оқыту теориясы. – Алматы: Рауан, 2005.
5. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебного процесса. – Москва: Педагогика, 1982. – 192 с.
6. Құнанбаева С.С. Қазіргі білім беру теориясы. – Алматы, 2010.
7. Black P., Wiliam D. Assessment and classroom learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. – 1998. – Vol. 5. – No. 1. – P. 7–74.
8. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1984.
9. Boud D. The Use of Self-assessment Schedules in Negotiated Learning // Studies in Higher Education. – 1992.
10. Бегалова Б. Болашақ педагогтардың рефлексиялық қабілеттерін қалыптастыру. – Алматы: ҚазҰПУ.

References

1. Qazaq tili men qazaq ädebietin oqytudyñ jaña bağdarlamasy. 2016-2017 jj. QR BĞM bekitken jañartylğan bilim beru bağdarlamasy. – Almaty, 2016. (in Kazakh)
2. Qazaq tiliniñ tüsindirme sözdigi / Jalpy red. basqarğan T. Janūzaqov. – Almaty: Daik-Press, 2008. – 963 b. (in Kazakh)
3. Aimaýytov Zh. Tärбиеге jetekshi. – Almaty: Rauan, 1995. – 70 b. (in Kazakh)
4. Qojahmetova K. Tұлғалық-bağdarly oqytu teoriyası. – Almaty: Rauan, 2005. (in Kazakh)
5. Babanskii Yu.K. Optimizaciya uchebnogo processa. – Moskva: Pedagogika, 1982. – 192 s. (in Russian)
6. Qūnanbaeva S.S. Qazirgi bilim beru teoriyası. – Almaty, 2010. (in Kazakh)

7. Black P., Wiliam D. Assessment and classroom learning // Assessment in Education: Principles, Policy & Practice. – 1998. – Vol. 5. – No. 1. – P. 7–74. (in English)
8. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1984. (in English)
9. Boud D. The Use of Self-assessment Schedules in Negotiated Learning // Studies in Higher Education. – 1992. (in English)
10. Begelova B. Bolashaq pedagogtardyñ refleksialyq qabiletterin qalyptastyru. – Almaty: QazĪPU. (in Kazakh)

Н.Қ. Глебалдина

Alikhan Bokeikhan University,
071412, Қазақстан Республикасы, Семей қ., ул. Шмидта, 44
ORCID: 0000-0001-9041-3105
e-mail: Nurgul6161@mail.ru

СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ САМООЦЕНКИ С ПОМОЩЬЮ РЕФЛЕКСИВНЫХ МЕТОДОВ

Аннотация. В статье рассматриваются методы и подходы, используемые для развития навыков самооценки у школьников посредством применения рефлексивных методов. В ходе анализа моделей уроков было установлено, что работа, направленная на развитие навыков самооценки и рефлексивных методов, повышает мотивацию учащихся к обучению и способствует развитию их способности критически оценивать свои действия.

При написании статьи учитывались идеи Ж. Аймаутова, основанные на самосознании и осознанных действиях индивида, а также использовались научные работы отечественных и американских ученых в качестве ориентира.

В качестве руководства использовались научные труды отечественных ученых: К. Кожаметовой, С. Кунанбаевой, Б. Бегеловой и др., а также научные работы американских ученых.

Ключевые слова: рефлексия, самооценка, обратная связь, мотивация к обучению, навыки, дифференциация, ожидаемые результаты, личностные качества, поведение в процессе обучения, методы рефлексии.

N.K. Tlebaldina

Alikhan Bokeikhan University,
071412, Republic of Kazakhstan, Semey, 44 Shmidta Street
ORCID: 0000-0001-9041-3105
e-mail: Nurgul6161@mail.ru

WAYS TO DEVELOP SELF-ASSESSMENT SKILLS USING REFLECTIVE METHODS

Abstract. The article discusses the methods and approaches used to develop self-assessment skills in schoolchildren through the use of reflective methods. During the analysis of lesson models, it was found that work aimed at developing self-assessment skills and reflective methods increases students' motivation to learn and contributes to the development of their ability to critically evaluate their actions.

When writing the article, the ideas of J. Aimaurov, based on self-awareness and conscious actions of the individual, were taken into account, and scientific works of Russian and American scientists were also used as a guide.

Key words: reflection, self-assessment, feedback, motivation for learning, skills, differentiation, expected results, personal qualities, behavior in the learning process, reflection methods.

Автор туралы мәліметтер

Тлебалдина Нургуль Казанбаевна – педагогика ғылымдарының кандидаты, «Alikhan Bokeikhan University» ББМ филология кафедрасының аға оқытушысы, Қазақстан Республикасы, Семей, e-mail: Nurgul6161@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9041-3105>.

Сведения об авторе

Тлебалдина Нургуль Казанбаевна – кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры филологии Alikhan Bokeikhan University, Республика Казахстан, Семей, улица Шмидта, 44 e-mail: Nurgul6161@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9041-3105>.

Information about the author

Nurgul Tlebaldina – candidate of pedagogical sciences, senior lecturer of the department of philology Alikhan Bokeikhan University, Republic of Kazakhstan, Semey, e-mail: Nurgul6161@mail.ru, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9041-3105>.

Редакцияға енуі 10.02.2026

Өңдеуден кейін түсуі 11.03.2026

Жариялауға қабылданды 27.12.2026

FTAMP: 17.01.45

К.К. Муканова, Ә.М. Қуанышева*

Шәкәрім университеті,

071412, Қазақстан Республикасы, Семей қ., Глинка к-сі, 20 А

*ORCID: 0009-0000-0177-4997

*e-mail: aikerim.k.m.03@gmail.com

CORPUS-BASED LEARNING: ФИЛОЛОГИЯЛЫҚ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢА МОДЕЛІ

Андатпа. Қазіргі заманғы әлемдік үрдісте лексикалық дерекқор толық цифрландырылған жағдайда, тілді меңгеру әлдеқайда тиімді болады. Қазақ тілінің ұлттық корпусы – қазақ сөзінің цифрлық нұсқасы. Күн сайын сұраныс артып келе жатқан корпус тіл үйренушілер мен зерттеушілер үшін сенімді және тиімді лингвистикалық базаға айналды. Мақалада оқу корпусындағы лингвистикалық жүйені цифрлық форматқа бейімдеу, корпусының құрылымымен танысу, іздеу және талдау тапсырмаларын орындау, жалпылау және сипаттау әдістері қарастырылады. Корпустық лингвистиканың ғылыми-әдістемелік негіздері, қағидалары мен зерттеу тәсілдері олардың тілдік деректерді жүйелі талдауы ұсынылады. Сонымен қатар филологиялық білім беру үдерісінде корпустық әдістерді қолданудың инновациялық қырлары, теориялық және қолданбалы зерттеулерде жаңашылдыққа қалай ықпал еткенін көрсетеді. Зерттеу барысында қазақ тілінің лингвистикалық корпусындағы грамматикалық белгілердің салыстырмалы талдауы жасалады.

Білім алушылардың корпустармен тиімді жұмыс істеуі үшін корпус сауаттылығын қалыптастырудың маңызы ерекше екені көрсетіледі. Осы мақсатта зерттеу корпустың құрылымымен танысу, іздеу және талдау тапсырмаларын орындау, шағын мәтіндік деректер негізінде ішкі корпустар құру, сондай-ақ корпустық деректерді пайдаланудың негізгі қағидаларын меңгеру кезеңдерін қамтиды. Талдауға негіз болған тілдік материалдар «Қазақ тілінің ұлттық корпусының кіші корпустар» базасынан алынды.

Қорытынды бөлімде корпустық зерттеулердің болашақ бағыттары мен оқу үрдісінде дамытуға қатысты ғылыми тұжырымдар мен әдістемелік ұсынымдар беріле отырып, бұл бағыттағы зерттеулерді әрі қарай тереңдету қажеттілігі атап өтілген.

Тірек сөздер: корпустық лингвистика, corpus-based learning, филологиялық білім беру, цифрлық гуманитаристика, коммуникативтік құзыреттілік, инновациялық модель.

Кіріспе

Қазіргі жаһандану және цифрлық трансформация жағдайында білім беру жүйесіндегі құрылымдық өзгерістер филологиялық пәндерді оқытудың мазмұны мен әдістемесін ғылыми негізде жаңартуды талап етеді. Нақты деректерге сүйене отырып тілдік құбылыстарды талдау, материалдарды электронды форматқа көшіру, цифрландыру арқылы зерттеу жұмыстарын жеңілдету және тиімділігін арттыру, халықаралық тіл білімінің даму үрдісіне ілесу, бәсекеге қабілетті болу сияқты талаптар бүгінгі күні қазақ тіл білімінде компьютерлік бағдарламалар арқылы жұмыс істейтін мәтіндік және сөздік дерекқорларды қалыптастыруда маңыздылығын көрсетеді.